

๗๒. เกณฑ์จุดมุ่งหมายแห่งการบรรลุธรรม

The Aim with Criteria of Achieving Enlightenment

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

การตั้งปณิธานที่แน่วแน่ในการปฏิบัติธรรมนั้น เป็นการกำหนดเป้าหมายสูงสุดในการบรรลุคุณวิเศษ ซึ่งหมายถึง “โลกุตตรธรรม ๘” ได้แก่ **มรรค ๔-ผล ๔-นิพพาน ๑** นั่นคือ การหมายเอาความสำเร็จในการบรรลุถึง “อรหัตผล-อรหัตผลวิมุตติ” เป็นสำคัญโดยปรารถนา เพราะในระหว่างการปฏิบัติธรรมนั้น เส้นทางไม่ได้ราบรื่นสงบเป็นสุขสบายมากนัก แต่จะต้องเผชิญกับอุปสรรคมารต่างๆ มากมาย จนเป็นเหตุให้ยุติความตั้งมั่นในการเดินทางในเส้นอริยมรรคได้เหมือนกัน โดยเฉพาะบุคคลผู้เสียความตั้งใจด้วยความประมาทในการใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองสภาวะแห่งจิตใจของตนอย่างละเอียดลึกซึ้ง และให้ถูกต้องตามเป็นจริงด้วยคลองธรรม [ซัมมานุชัมมปฏิบัติ] นั่นคือ การเป็นคนใช้ชีวิตจริงตามแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องโดย “หลักมัชฌิมาปฏิปทา” และดำเนินชีวิตด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” เพื่อให้สำเร็จศรัทธาด้วยการเข้าถึงสังขารมอันประเสริฐแห่ง “อริยสัจ ๔” ด้วยการคิดด้วย “โยนิโสมนสิการ-ปฏิจางมุปบาท ๑๒-ปฏิจางมุปันนธรรม ๖” โดยไม่คิดแตกแถวออกจากพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเป็นอื่นโดยวิปลาส ไปถือความคิดผิดด้วย “มิจฉาทิฏฐิ” เพราะไม่สามารถครอง “สติสัมปชัญญะ” ได้อย่างถูกต้องด้วย “หลักไตรสิกขา” ได้แก่ “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” โดยสัมปยุตต์ด้วยปัญญาสามัญและอริปัญญาอันเป็นปัญญาญาณด้วยจิตที่ปราศจากนิวรณ์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างหนักหน่วงในการประพฤติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ต้องสำรวมระวังอินทรีย์ ประกอบความตื่นในการทำความดีกุศลธรรมด้วยความอดทนและความพากเพียรไม่หยุด โดยมีใจที่เด็ดเดี่ยวมุ่งมั่นให้ถึง “สังขารแห่งนิพพาน” ให้ได้อย่างจริงจัง.

บทความที่ ๗๒ ประจำปี ๒๕๕๕ – เกณฑ์จุดมุ่งหมายแห่งการบรรลุธรรม

ในการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของความตรัสรู้สัมโพธิญาณตามพุทธคตินั้น ให้ถือเอาระดับชั้นพระอรหันต์เป็นหลักเกณฑ์ หรือเป็นเป้าหมายของสัมมาปฏิบัติในทางปฏิบัติ ไม่ใช่หลักเกณฑ์ที่ด้อยกว่านี้แล้วนำมาถือนั่นปฏิบัติกัน แต่ถ้าไม่สามารถบรรลุคุณวิเศษแห่งโพธิปักขิยธรรมได้จริง ก็ควรบรรลุขั้นการปฏิบัติธรรม ที่เรียกว่า “อริยบุคคล ๓” ได้แก่ โสดาบัน สกทาคามี หรือ อนาคามี ฉะนั้น คุณสมบัติของขั้นระดับ “พระอรหันต์” จึงเป็นจุดหมายหลักของการปฏิบัติธรรมในพระธรรมวินัยนี้ อีกประการหนึ่ง การพัฒนาจิตกับปัญญาที่หมายเอา “อริยมรรค” เป็นจุดหมายเช่นกัน ซึ่งหมายถึงความเจริญที่ประเสริฐแห่งอารยชนพึงแสวงหาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ถือสมณเพศจึงต้องหมายเอาขั้นพระอรหันต์ที่ได้ชื่อว่า “พระอริยสาวกแห่งตถาคต” เท่านั้น หัวใจสำคัญของการปฏิบัติธรรมนั้น คือ การรู้เห็นสภาวะธรรมด้วยปัญญาที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ตามเหตุผลที่เป็นจริงตาม “กฎธรรมชาติ” นั่นคือ การรู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญาอันยิ่งแห่ง “ทิพจักขุญาณ” [จุตูปปาตญาณ]–**ปัจจยปัจคคญาณ** [ปฏิจัสสมุปบาท-อทัปปัจจยตา] ซึ่งทำให้เห็นธรรมตามเป็นจริง คือ **ธรรมฐิติญาณ-ยถาคตญาณ-สัมมาทัสสนะ** [กังขาวิตรณวิสุทฺธิ] เพราะฉะนั้น คำศัพท์ที่ใช้อ้างอิงถึงความจริงจึงมักประกอบด้วย คำว่า “อริยะ-อารย” อยู่ด้วย ดังเช่น **อริยสังข์ ๔-อริยบุคคล ๔-อารยอัษฎางคิกมรรค-อริยอัฐังคิกมรรค-อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยวัฑฒิ ๕-อารยวัฑฒิ ๕** เป็นต้น ในบรรดาธรรมทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับอริยมรรคนั้น จึงมุ่งเน้นถึงกุศลธรรมทั้งหลายกับอานัญญา [โฆทานธรรม] หรืออัปยาคตธรรม ฉะนั้น คำว่า “อริยะ-อารย” จึงไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับโลกหรือวัฏฏะ ซึ่งส่งผลถึงกระบวนการขัดเกลาความนึกคิด ความเข้าใจ เกี่ยวกับธรรมชาติที่แท้จริงของโลกและเหตุผล ว่าเป็นสิ่งที่จะนำมายึดมั่นเป็นสรณะที่พึ่งไม่ได้ ต้องกำหนดและเจริญอารมณ์ดังกล่าวนี้ให้ได้ ที่เรียกว่า “**อภิณหปัจจเวกขณะ ๕**” คือ ธรรมหรือสภาวะธรรมที่ควรพิจารณาเนื่องๆ ได้แก่ **ชราขัมมตา พยาธิขัมมตา มรณขัมมตา ปิยวินาภาวนา และกัมมัสสกตา** นั่นคือ “**เรามีความแก่ ความเจ็บป่วย และความตาย เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นสิ่งเหล่านี้ไปได้ เราจักต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น เรามีกรรมเป็นของตนเอง เราทำกรรมใด ก็ทำตาม ชั่วก็ตาม จักต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น**” แนวคิด ความนึกคิด ความเข้าใจ ดังกล่าวนี เป็นความนึกคิดของอารยชนหรือสัตบุรุษ ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จุดมุ่งหมายของการเจริญภาวนา ดังกล่าวนี ก็เพื่อไม่ให้หลงเพลิดเพลินในโลก ไม่ให้ยินดีกับโลกทั้งสิ้น ไม่ปรารถนาในสังขารทั้งปวง อันจะเป็นพื้นฐานในการวิปัสสนาสภาวธรรมภายใน คือ จิตของตน และสภาวะธรรมภายนอก จนเกิดปัญญาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ เกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในไตรลักษณ์ รวมทั้งแนวคิดที่ถูกต้องในการพิจารณากรรมฐาน [สังขยา ๑๐] ใว้อย่างถูกต้องในใจ ได้แก่ **อนิจจสังขยา-อนัตตสังขยา-อสุภสังขยา-อาทีนวสังขยา-ปหานสังขยา-วิราคสังขยา-นิโรธสังขยา-สัพพโลเก อนภิตตสังขยา-สัพพสังขา เรสุ อนิฏฐสังขยา-อานาปานสติ** ความนึกคิดเหล่านี้ คือ ตัวตนแห่งสติสัมปชัญญะ ที่เป็นจิตตัวพิจารณาสภาวธรรมในวิปัสสนากรรมฐาน ที่เป็นที่ยึดหมายของเหล่ากิเลสทั้งหลายที่บุกกกลุ่มรุมจิตใจตลอดเวลา

แต่อย่างไรก็ตาม ในชีวิตจริงของผู้ปฏิบัติธรรม การสวดมนต์เข้าเ็นนั้น ส่วนใหญ่ก็ทำกันเป็นประจำทั้งในส่วนที่เป็นกิจวัตรประจำวัน ประการสำคัญต้องทำตนให้เกิดปัญญาให้ได้ในระดับอารยชนหรือ สัตบุรุษผู้ทรงศีล คำว่า “ปัญญา” [Wisdom] หมายถึง ความรอบรู้ รู้คิด รู้วินิจฉัย รู้พิจารณา รู้ที่จะจัดการ เข้าใจเหตุผล รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ตัวจิตผู้รู้เข้าใจ คือ “สัมปชัญญะ” [Awareness] ส่วนจิตตัว พิจารณา คือ “สติ” [Mindfulness] ฉะนั้น “สัมปชัญญะ” คือ ความรู้แจ้ง และ “สติ” คือ ความเห็นจริง โดยนัย รวม ก็คือ “ความตรัสรู้-อัสวัคขะ-สัมโพธิะ” [สัมโพธิญาณ] ก่อนบรรลุดถึง “พระนิพพาน” [Nirvana] ได้ จริง ถ้า “สติสัมปชัญญะ” [Temperance] ไม่สามารถบรรลุดถึง “ฉาน ๔” และมีอินทรีย์แก่กล้า ย่อมไม่สามารถบรรลุดถึงความตรัสรู้ได้จริง คือ มีสมถผละกับวิปัสสนาผละที่จะหลุดพ้นจากอัสวะทั้งหลายได้ เพราะพื้นฐานการปฏิบัติธรรมไม่มั่นคงแข็งแรง ที่จะเข้าสู่กับกิเลสทั้งหลายอย่างถึงพร้อมสมบูรณ์แบบ ทุกประการ

รูปแบบการปฏิบัติธรรมของพุทธมามกะทั้งหลายนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พุทธบริษัท ๔” ใน บางครั้งยังไม่เป็นวิธีแบบวิทยาศาสตร์ ทั้งๆ ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่างได้ชี้แนะสั่งสอนเป็นแบบวิธี วิทยาศาสตร์ พร้อมด้วยแนวทางดำเนินชีวิตที่เป็นความเจริญอันประเสริฐก็ตาม ฉะนั้น ธรรมของพระบรม ศาสดาเอกในโลกนั้น เป็น ๓ คติ ได้แก่ (๑) ศาสนา (๒) ปรัชญา และ (๓) วิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ลัทธิมฆายแต่ ประการใดเลย เพียงแต่เข้าไม่ถึงแก่นแท้ของพระศาสนา เพราะงงงายจิตใจเพลิดเพลิดกับสังขารโลกเท่า นั้นเอง ประการสำคัญ ถู่มั่นตนเองด้วย “อุปาทานขันธ” เป็นสำคัญ ไม่สามารถประยุกต์ธรรมวิเศษมาใช้ใน ชีวิตจริงได้ และเมาสีวิตเกิดความประมาทในพระรัตนตรัยด้วย “โลภะ-โทสะ-โมหะ” ข้อปฏิบัติปฏิบัติทาใน พระพุทธศาสนานั้น สำหรับคนทั่วไปเป็นเรื่องยากและรู้ผลได้ช้า เมื่อใจไม่สู้จริงก็ท้อแท้ใจถอยหนีอย่างไม่ เป็นขบวนท่า หาวว่าเป็นเรื่องไม่จริง ก็ไปแสวงหาลัทธิความเชื่อที่ตรงกับจิตของตน ให้โชคให้ลาภได้ มากกว่า อย่าลืมนว่า พระพุทธศาสนาสอนให้ไม่เมวมองอยู่กับโลกนี้ ซึ่งจะสวนทางกับความรู้สึทักของคนส่วน ใหญ่ ที่หลงโลกด้วยกามคุณทั้ง ๕ อย่าง รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ หรือ “กาม ๒” ได้แก่ (๑) กิเลสกาม คือ ความอยากที่เป็นตัวกิเลส กับ (๒) วัตถุกาม คือ สิ่งปรารถนา สิ่งที่ยอยากได้ หรือ กามคุณ เพราะฉะนั้น ความอยากความปรารถนา จึงเป็นกิเลสมารอันเป็นอุปสรรคขัดขวางในการเจริญภาวนากรรมฐาน เพราะมัว แต่อยากไม่รู้จักพอ เมื่อตัดความอยากได้ ก็เป็นการตัด “ตัณหา-อุปาทาน” ออกไปจากจิตไม่เกิดภพชาติอีก ต่อไป เป็นการตัด “กรรม” ไปในตัว ไม่มีใจเศร้าหมองด้วยสังกิเลสทั้งหลาย ได้แก่ โสกะ-ปริทวะ-ทุกข-โทมนัส-อุปายาส เมื่อจิตปราศจากนิเวศทั้งหลาย จิตย่อมบริสุทธิ์จากสังกิเลสทั้งหลาย อันถือเป็นอารมณ์ ของพระอรหันต์ หรืออริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง เพราะรู้เท่าทันกับโลกธรรมทั้งหลาย ไม่อาลัยกับสังขารโลก อีกต่อ ไป คำว่า “สังขารโลก” คือ สภาวะธรรมทั้งปวงที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตของ แต่ละบุคคล ตามแต่อำนาจกิเลสจะปรุงแต่งขึ้น

ดังนั้น การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นข้อประพฤติปฏิบัติปฏิบัติที่ยาก ทั้งรู้ผลได้ยากลำบากมาก เพราะกิเลสตัณหาของผู้ปฏิบัติยังหนาแน่น ต้องอาศัยแนวทางปฏิบัติที่ประเสริฐตาม “อริยมรรคมีองค์ ๘” รวมทั้งหลักความเจริญอย่างประเสริฐของอารยชน “อารยวิถี ๕” ได้แก่ **ศรัทธา-ศีล-สุตะ-จาคะ-ปัญญา** หรือทรัพย์อันประเสริฐ “อริยทรัพย์ ๗” ได้แก่ **ศรัทธา-ศีล-hiri-โอตตปยะ-พหุสัจจะ-จาคะ-ปัญญา** ธรรมเหล่านั้นรวมกันเป็นพื้นฐานสำคัญ ทำให้บุคคลกล้าหาญแกล้วกล้า ในการยื่นหยัดความ เป็นพุทธะได้ต่อลัทธิศาสนาอื่นๆ “เวสาร์ชกรณธรรม ๕” ได้แก่ **ศรัทธา-ศีล-พหุสัจจะ-วิริยารัมภะ-ปัญญา** แต่เมื่อพิจารณาถึงคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย “อิทธิบาท ๔” ได้แก่ **ฉันทะ-วิริยะ-จิตตะ-วิมังสา** โดยจิตพื้นฐานของบุคคลนั้น ต้องประกอบด้วยความระวังปิดกั้นบาปกุศลทั้งหลาย อย่างสำรวมให้มาก “สังวร ๕” ได้แก่ **ปาฏิโมกขสังวร-สติสังวร-ญาณสังวร-ขันติสังวร-วิริยสังวร** อย่าแพ้ทางโลกแห่งกระแสกิเลสทั้งหลายที่จะเข้าคลุ้มรุมจิตใจได้ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติธรรมต้อง ยึดมั่นเอาขั้นพระอรหันต์เป็นแบบมาตรฐาน โดยเริ่มจากความนึกคิดที่จะหยั่งรู้โลกและชีวิตตามเป็นจริง แล้วค่อยประยุกต์คัดแปลงคุณธรรมอื่นๆ เข้ามาประกอบเพื่อทำให้จิตสะอาดบริสุทธิ์จากบรรดาเหล่า “นิเวรณ-อรติ-อวิชชา-อกุศลธรรมทั้งหลาย” จนเกิดปัญญาตรัสรู้ธรรมทั้งปวงได้จริง ทุกขั้นตอนของการ ปฏิบัติธรรมต้องอาศัยเวลาให้เกิดมรรคผลตลอดเวลาอย่างมีสติสัมปชัญญะ

ในอีกแง่มุมหนึ่ง ผู้ปฏิบัติธรรมต้องมีความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับขั้นตอนการเจริญภาวนา กรรมฐานที่แยกออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) **สมถภาวนา** กับ (๒) **วิปัสสนาภาวนา** หรือ (๑) **รูปฌาน ๔-วิชชา ๓** กับ (๒) **ญาณ ๑๖** ในทั้งสองภาวนานั้น จะเกี่ยวข้องกับการเข้าถึง “**ปฏิจจนุปบาท-อิทัปปัจจยตา**” [โยนิโสมนสิการด้วยเหตุผล] อันเกิดจากขั้นตอนการชำระกายและใจให้สะอาดบริสุทธิ์ [วิสุทธิ ๗]

สมถผละ	วิปัสสนาผละ	สัมมาปฏิบัติ
วิชชา ๓	ญาณ ๑๖	วิสุทธิ ๗
ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ	นามรูปปริจเฉทญาณ	ทิฏฐิวิสุทธิ
จุตูปปาตญาณ-ทิพพจักขุญาณ	ปัจจยปริคคหญาณ [ปฏิจจนุปบาท-อิทัปปัจจยตา]	กังขาวิตรณวิสุทธิ-ธรรมจิติญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทสสนะ
อัสวักขยญาณ	สัมมสนญาณ	มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ

ในทางปฏิบัติธรรมนั้น การจะเข้าถึงสมถผละพร้อมกับวิปัสสนาผละได้นั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องบรรลุถึง “**ฌาน ๔**” [รูปฌาน ๔] ให้ได้ก่อน ถึงจะเกิดภูมิปัญญาใน “**วิชชา ๓-ญาณ ๑๖-วิสุทธิ ๗**” โดยให้ถึง “**วิชชา ๓**” เป็นหลักเทียบเคียงกับ ข้อ ๑-๓ ในญาณ ๑๖ กับข้อ ๓-๕ ในวิสุทธิ ๗ ในการบรรลุธรรมวิเศษนี้ บางคนอาจจะไม่บรรลุได้เลยในชาตินี้ก็ได้ ซึ่งก็ขึ้นกับความมุ่งมั่นป็นหมายของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกัน แต่มีข้อแม้ว่า จิตต้องเป็น “**เอกัคคตาแห่งสมาธิ**” ไม่วันทิวาในธรรมในการเจริญภาวนากรรมฐานนั้นๆ

และปฏิบัติถูกขึ้นตอนตามคำสอนของสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ถึงพร้อมด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” หรือ “อริยมรรค” นั้นเอง แต่อย่างไรก็ตาม ในรายละเอียดของการปฏิบัติธรรมนั้น ย่อมมีความแตกต่างกันไปตามตัวบุคคลแต่ละคน

อนึ่ง ในการเจริญสมถภาวนาในให้สมบูรณ์แบบนั้น ต้องประกอบด้วย (๑) **รูปฌาน ๔** และ (๒) **อรุปรฌาน ๔** ตามลำดับ ซึ่งอันนิสงส์ที่เกิดต่อจากนั้น ย่อมบรรลุถึง “วิชา ๓” ได้ อันเป็น “ปัญญาญาณ-ภาวนามยปัญญา” เมื่อจิตปราศจาก นิวรณ์ อรติ อวิชชา และอกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อก้าวไปสู่ “วิปัสสนาภูมิ” ก็ทำให้รู้แจ้งเห็นจริง [ญาณทัสสนะ] ในสภาวธรรมทั้งหลายที่กำหนดไว้ แต่ต้องค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป จนกว่าอินทรีย์จะแก่กล้าจนสามารถดับเหล่าอาสวะทั้งหลายได้ในขั้นต่อไป ฉะนั้น การบรรลุธรรมวิเศษนี้ คงไม่จบรวดเดียววันเดียวคืนเดียว ต้องค่อยๆ พัฒนาจิตและปัญญาไปเรื่อยๆ จนเกิด “ญาณสัมปยุตต์” ครั้งใหญ่จริงๆ คือ การบรรลุความตรัสรู้ถึง “สัมโพธิญาณ” จริงๆ เท่านั้น คือ ปัญญาเห็นไตรลักษณ์ในข้อหลุดพ้นแห่ง “อนัตตานุปัสสนา” ในวิปัสสนาภูมิครั้งนั้นๆ

ในอีกมุมหนึ่งนั้น ผู้บรรลุ “บุพเพนิวาสานุสสติญาณ” นั้น มักไปหลงภพหลงภูมิกับอคติเป็นส่วนใหญ่ คือ การระลึกชาติในอดีตได้ จนเกิดความฟุ้งซ่าน เกิด “อวิชชา” เข้าปิดบัง “ปัญญา” เลยทำให้ไม่เจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมขั้นสูงยิ่งขึ้น ซึ่งฐานะในปัจจุบันเป็นผลวิบากจากอดีตรวมๆ กัน อดีตจึงเป็นเรื่องกลับไปแก้ไขอะไรไม่ได้ แต่ปัจจุบันเป็นเรื่องกรรมใหม่ที่บุคคลจะกระทำใหม่ว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ฉะนั้น อดีตจึงเป็นเรื่องให้พิจารณาถึง “เหตุผล” ที่เชื่อมโยงมาปัจจุบัน [ปฏิจางสมุบาท] นั่นคือ อดีตเป็นเหตุ ผลคือปัจจุบัน ปัจจุบันเป็นเหตุ ผลคืออนาคต ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ตามเหตุผล [โยนิโสมนสิการ] แล้วค่อยพิจารณาสภาวธรรมให้กว้างขยายเพิ่มยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ในเรื่องเดียวกันในวิปัสสนาภูมิ คือ ในขณะที่จิตเป็น **เอกัคคตาแห่งสมาธิ จิตปราศจากนิวรณ์ ชี้อตรง อ่อนเบา ควรแก่งาน** ที่จะโน้มจิตไปพิจารณาสภาวธรรมได้ตามเป็นจริง สังขตธรรมทั้งหลายเกิดจากการปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัยอันมีเหตุมาจากความไม่รู้จริงแห่งอวิชชา นั่นเอง คือ (๑) **ไม่รู้อริยสัจ ๔** (๒) **ไม่รู้เหตุผลในกาลทั้ง ๓** และ (๓) **ไม่รู้เหตุผลในอทัปปัจจยตา** เรียกว่า “อวิชชา ๘” เพราะฉะนั้น “อวิชชา” เป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ คือ “อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข์” สามัญชนทั่วไปไม่เชื่อไม่รู้ในเรื่องนี้ คิดว่าตนมีการศึกษาทางโลก [เดรัจฉานวิชา] มาดีแล้ว เข้าใจไปหมดทุกอย่าง มีเงินก็ไม่มีปัญหา เป็นต้น เข้ารูปสมการลักษณะ $1 + 1 = 2$ แต่พระธรรมของพระพุทธเจ้าเข้าลักษณะ $1 + 1 = 2^2$ ต่างหาก มิฉะนั้น ไม่เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ ๘” คือ ความเจริญประเสริฐอันเป็นผลของผู้ปฏิบัติได้จริง ที่เรียกว่า “อริยบุคคล” ไม่สาธยายแก่บุคคลทั่วไป

ดังที่ได้บรรยายไว้ตอนต้น ธรรมของพระพุทธเจ้ามุ่งเน้นถึง “โลกุตตรภูมิ” ไม่ใช่ “โลกียภูมิแห่งวัฏฏะ” หรือ “สังสารวัฏฏ์” อันชาวโลกหลงใหลเพลิดเพลินเสวยทุกข์สุขไม่สิ้นสุด ถ้าไม่รู้จัก (๑) รู้แจ้งเห็นจริงด้วยวิชาอันวิเศษถึงนิพพาน (๒) ทางปฏิบัติแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ (๓) ความหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายได้ ก็จะเป็นเรื่องยากในการเข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรคได้ กลายเป็นคนทุกข์ได้ คือ วิบัติไปหมดในทุกเรื่อง [วิบัติ ๔] ได้แก่ **ศีลวิบัติ-อาจารย์วิบัติ-ทัญญูวิบัติ-อาวชีวิวิบัติ** นั่นคือ ชั่วสมบูรณ์แบบไม่มีที่ดำเนิน

ชั่ววริศูทธิ ถึงพร้อมด้วย “อุปกิเลส ๑๖” ทุกประการ ฉะนั้น การฟังธรรม ศึกษาธรรม [สุตตะ-พาหุสัจจะ] บ่อยๆ เนื้อๆ ย่อมทำให้เจริญปัญญาได้ดีขึ้นไปเรื่อยๆ แต่ที่เหนือกว่านั้น เมื่อเข้าใจปริยัติธรรมดีแล้ว ก็ควร เข้าถึงปฏิบัติธรรมและปฏิเวชธรรม เช่นกัน คือ มีโอกาสได้เป็นปาฏิหาริย์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ จริง [อนุศาสน์ปาฏิหาริย์] ถ้าไม่ไตร่ตรองทดลอง [วิมังสา] ให้ครบ ๓ ด้าน ย่อมเกิดปัญญาเห็นธรรมได้ยาก

ในบรรดาผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายนั้น มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่ง คือ กิเลสที่หมักคอกอยู่ในพื้นจิต สันดานลึกๆ ที่ก่อกินใจคนไม่เลิก เรียกว่า “ปัญญาธรรม ๓” ได้แก่ **ตัณหา-ทิฏฐิ-มานะ** [ความทะยานอยาก-ความคิดเอาเองถือผิด-ความถือตนงัดตัว] กิเลสทั้ง ๓ ตัว นี้ ต้องหมั่นตรวจสอบระวังอย่างให้รอบงำจิต เพราะมันจะเกิดขึ้น โดยไม่รู้ตัวถ้าขาดสติสัมปชัญญะ เพราะต้องการจะเอาชนะผู้อื่น เพราะไม่รู้จักประมาณ บุคคลนั่นเอง คือ ให้ฟังความคิดคนอื่น แล้วรู้จักเลือกส่วนที่เป็นประโยชน์มาใช้กับตน ผู้อื่น หรือทั้งสองฝ่าย ได้แก่ **อหัตตตะ-ปรัตตะ-อุภยัตตะ** ข้อระวังอีกประการหนึ่ง คือ ธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง [อนิจจัง-อนิจ สัตถุญา] คือ พิจารณาเรื่อยๆ ว่า ไม่มีอะไรบนโลกนี้แน่นอน มันเปลี่ยนแปลงหรือแปรปรวนไปตามเหตุปัจจัย [ปัจจุยการ] สังฆธรรมกล่าวได้ถูกต้องตอนนี้ แต่พอเวลาเปลี่ยนไป กลับกลายเป็นเท็จไม่เป็นจริงก็ได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนไว้ ให้หมั่นพิจารณาสภาพธรรมตามเป็นจริงอยู่เรื่อยๆ หรือเนื่องนิคัย [ชาคาริยานุ โยค] จะได้ไม่ตกข่าว และรู้เท่าทันกิเลสตัณหาในทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพิจารณาร่างกายของตน ด้วย “กายคตาสติ-ปฏิถุณมนสิการ” [สติอันพิจารณากายให้เห็นตามสภาพที่มีส่วนประกอบ ซึ่งล้วนเป็นของ ไม่สะอาด ไม่งาม น่ารังเกียจ ทำให้เกิดความรู้เท่าทัน ไม่หลงไหลมัวเมา] หมายถึง การพิจารณาตัวตนให้เห็น อนัตตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความว่างเปล่า [สุญญตา] แล้วจะเห็นตัวตนของกิเลสทั้งหลายได้ เมื่อเห็นความ ว่างเปล่าในตนได้จริง ก็คือ มีความสามารถในการดับ “อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์” ได้ คือ “การทุบขันธ ๕” ด้วย “วิปัสสนาญาณ ๘” ที่ละเอียดถึงไฟบุญยิ่งขึ้น จนข้ามสู่ภูมิ “อริยมรรค-อริยผล” หรือ “ความเป็น อริยบุคคล” ได้ [โคตรญาณ] ตามกำลังสมาธิและปัญญาของตน ฉะนั้น เมื่อรู้วิธีหลุดพ้นได้ดีพร้อมแล้ว ก็ ต้องลงมือปฏิบัติให้จริง และต้องตั้งใจเอาไว้ว่า จะบรรลุถึงขั้นพระอรหันต์ให้ได้ในชาตินี้

ในอันดับสุดท้ายนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายไม่ควรมองข้ามเหตุปัจจัยที่ทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณได้ นั่นคือ “อนุปัญญาตธรรม ๒” ได้แก่ (๑) อสนนุญฐิตา กุสเลสุ รมเมสุ คือ ความไม่สันในอกุศลธรรม กับ (๒) อปปฏิวาณิตา ปธานุสมิ คือ ความไม่ระย่อในการพากเพียร นอกจากนี้ ยังต้องประกอบด้วย “โพธิสมภาร ๒” ได้แก่ (๑) **ปัญญา** กับ (๒) **กรุณา** ฉะนั้น ในปัจจุบันนี้ จึงเห็นได้ว่า มี พุทธบริษัทที่ประพฤติปฏิบัติอริยมรรคตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องน้อยลงไปเรื่อยๆ เพราะทน ต่อความลำบากและอุปสรรคไม่ค่อยได้ และยิ่งกลายเป็นเรื่องตลกล้อเล่น เป็นพวกชนหลงทิศ นอกคอกนอก ทาง นอกกลุ่มพระธรรมวินัยนี้ กระทำกันอย่างไม่อายไม่กลัวบาปอกุศลธรรม แถมยังกลายเป็นตัวอย่างไม่ดีให้ คนรุ่นหลังว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และหลงผิดตามไปด้วย คือ ไล่เวลาครบวงจรทั้งสังคม ไม่มีปัญญาแยกแยะสิ่ง ที่ดีหรือไม่ดีออกจากกันได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ไม่ยอมศึกษาค้นคว้าอะไรอย่างจริงจัง เพื่อให้รู้ความจริงอย่าง สูงสุด อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความเห็นแก่ได้เล็กๆ น้อยๆ ไม่ละเอียดยึดซึ่งด้วยปัญญา

และเหตุผล คือ เป็นพวกมักง่าย ไม่ต่อสู้กับความลำบากอุปสรรคใดๆ ประการสำคัญ ไม่มีความแก้แค้นล้างอาชญาด้วยปัญญาใดๆ ได้เลย ที่เรียนหนังสือมากๆ ก็เพื่อจะเอาเปรียบคนอื่น มากกว่าที่จะคิดเสียสละต่อผู้อื่น สุดท้าย จึงกลายเป็นพวกไม่พบความเจริญและความสุขอย่างแท้จริง ไม่สามารถครองชีวิตด้วย “ศีล ๕” ได้ พวกคนไม่มี “ศีล ๕” ก็คือ พวกไม่มีศาสนา เป็นพวกชนหลงทิศ เป็นพวกมีปัญญาไม่ประกอบด้วยจริยธรรมอย่างแท้จริง จะคิดถึงประโยชน์ซึ่งหน้าเป็นสำคัญเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันและกันเท่านั้นเอง ดังนั้น พุทธบริษัททั้งหลายจึงต้องมีจุดหมายสำคัญสูงสุดในการปฏิบัติธรรม คือ “พระอรหันต์” จะได้ไม่หลงทิศทางแห่งอริยมรรค ไม่โดยกิเลสสามารถรอบงำได้ง่าย มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ในการนำทางชีวิตเพื่อให้สำเร็จบรรลุดัง “สัมมาสัมโพธิญาณ” ได้ในชาตินี้ .

